

Cysterskie kamienie graniczne na granicy państwowej w Górach Kruczych

W poprzednich numerach pisma „Na Szlaku” opisałem znane mi cysterskie kamienie graniczne wyznaczające niegdyś linię, na której dobra cystersów z Krzeszowa spotykały się z posiadłościami jezuitów z czeskiego miasteczka Źacléř. Biegnąca grzbietem Góra Kruczych granica rozdzielała wówczas nie tylko dobra zakonne, ale również dwie części monarchii austriackich Habsburgów: Królestwo Czech i Śląsk. Po zajęciu Śląska przez Prusy w tym samym miejscu przebiegała granica państwową, początkowo austriacko-pruska, potem czechosłowacko-niemiecka, czechosłowacko-polska, a dziś czesko-polska.

Choć wykonane z piaskowca zakonne słupki w pewnym momencie zaczęły pełnić funkcję znaków wytyczających przebieg granicy państwowej, o czym świadczą wyryte na nich trzycyfrowe numery porządkowe, to dziś już nie znajdziemy tu takich płaskorzeźbionych graniczników. Jeszcze w latach międzywojennych kilkanaście z nich zwieziono z gór i jako historyczne ciekawostki ustawiono w okolicznych miejscowościach, gdzie możemy je podziwiać do dziś.

Jednak niektóre przeleżały na granicy o wiele dłużej. Przykładem może być kamień z muzeum w miejscowości Źacléř, który jeszcze pod koniec ubiegłego wieku znajdował się koło Głazicy¹. Inny taki kamień odnaleziony został na zboczach Polskiej Góry i dopiero w ubiegłym roku trafił do kamiennogórskiego muzeum².

Kilka lat temu Jerzy Sarnecki podzielił się ze mną wspomnieniami ze swojej wędrówki wzdłuż linii granicznej, która odbyła się w kwietniu 1991 roku. Razem z Zygmuntem Sarneckim i Adamem Hormańskim mieli oni wówczas natrafić nie tylko na kamień eksponowany dziś w żacléřskim muzeum, ale także na kilka kolejnych. Wspominał on: *Przeszukaliśmy granicę do Kobylej Góry. Znaleźliśmy parę cysterskich słupków granicznych, wszystkie były powywarcane, niektóre wgniezione w ziemię przez pojazdy WOP. Leżące po stronie czeskiej przemieszczyliśmy na stronę polską³.* Relacja ta, poparta dokumentującymi ją zdjęciami, jednoznacznie potwierdza istnienie tego typu obiektów.

Niestety ja, pomimo wielu prób, nie natrafiłem na żaden z takich przerwanych kamieni. A na wędrówkę wzdłuż granicy wybierałem się kilkukrotnie, gdyż ciągle docierały do mnie pogłoski nie tylko o kamieniach leżących gdzieś w lesie, lecz także o dawnych słupkach cysterskich, które dziś nadal pełnią funkcję znaków granicznych. Przykładowo Witold Papierniak przekazał mi niegdyś zasłyszaną informację, że 1-2 takie kamienie pomalowano na biało-czerwony kolor, bo służą dziś jako słupki graniczne, ale dokładnej ich lokalizacji nie znam⁴. Z kolei Piotr Hormański wspominał przed laty: gdy chodziliśmy wówczas wzdłuż granicy PL-CS, natrafiśmy na kilka słupków pocysterskich przerobionych na graniczne (z mniej lub bardziej skutymi znakami cysterskimi, przemalowane na biało-czerwono)⁵.

Kilkukrotnie podejmowałem próby zidentyfikowania tych kamieni. W czasie swoich wędrówek odnajdywałem wprawdzie słupki graniczne, które swoim kształtem były podobne do cysterskich, ale nie dostrzegałem na nich żadnych śladów świadczących o ich zakonnej przeszłości. Przełomem okazało się dopiero dotarcie do tekstu Zygmunta Sarneckiego, który w 1992 roku wspominał: *Kilka słupków w dalszym ciągu służy jako słupy graniczne ze zniszczonymi rytami. Przekuto je po prostu na współczesne słupy graniczne, np. 259/3, 259/4, 259/13, 259/15, 260/11, 260/3. Były one także zidentyfikowane przez T. Dudziaka⁶.*

Po natrafieniu we wrześniu 2015 roku na powyższą relację, czym przedzej wybrałem się po raz kolejny w Góry Krucze, aby dokładnie obejrzeć te konkretne kamienie. Okazało się wówczas, że faktycznie są na

Miedzy słupami granicznymi 261/2
i 261/3 – dnia 14 kwietnia 1991

Przewrócony słupek cysterski na granicy państwowej.

Zdjęcie: Jerzy Sarnecki, kwiecień 1991

Dolna połowa daty 1727 na kamieniu 260/11. Współczesne zdjęcia:
Marian Gabrowski, lipiec 2025

Litere RSSJ widoczne w dolnej części słupka granicznego 260/5

Abb. 53. Alte Grenzsteine im Rabengebirge.¹⁾ Errichtet 1727 vom Kloster Grüssau und der Herrschaft Schatzlar (Jesuiten).

Stare kamienie graniczne z Górn Kruczych, ustawione przez klasztor krzeszowski oraz dominium Źacléř (Jezuici). Źródło ilustracji i opisu:
Heimatbuch des Kreises Landeshut, s. 598

nich pozostałości po dawnych płaskorzeźbionych oznaczeniach zakonnych! Wcześniej ich nie dostrzegałem, gdyż w większości znajdują się one nieco poniżej poziomu gruntu i aby je zobaczyć, należy odgrzać otaczającą kamień ziemię.

Jednak znając konkretne numery słupków, bez problemu można zauważyc, że choć ich górna część została przekuta na płasko, to pracujący tu niegdyś kamieniarz czasami ograniczał się jedynie do obróbki fragmentu wystającego ponad poziom gruntu, przez co na dole kamieni zachowały się ślady po pierwotnych oznaczeniach.

Na kilku kamieniach pocysterskich można dziś wyraźnie zauważyc pozostałości dekoracyjnego obramowania oraz część liter 1727, czyli daty umieszczonej niegdyś na dole ich płaskorzeźbionej powierzchni. Natomiast na paru słupkach pojezuickich zachowały się, niekiedy w całości, litery RSSJ, będące skrótem od łacińskich wyrazów *Residentia Schatzlariensis Societatis Jesu*⁷ (pol. *Rezydencja zaclérskiego Towarzystwa Jezusowego*), która ta nazwa odnosiła się do ówczesnego właściciela ziem po czeskiej stronie, czyli jezuitów z Źacléřa.

Niektóre z pozakonnych kamieni granicznych mają też widoczną literę P, powstałą przez dorobienie ogonka literze D, którą wykuto jeszcze w czasach, gdy ta część Śląska wchodziła w skład Niemiec (niem. *Deutschland*). Moim zdaniem jednoznacznie świadczy to o tym, że przekucia słupków klasztornych dokonano nie tylko przed drugą wojną światową, ale i przed rokiem 1938, kiedy to Niemcy zajęli przygraniczną część Czechosłowacji.

Marian Gabrowski

1 M. Gabrowski, *Cysterski kamień graniczny z muzeum w czeskim mieście Źacléř*, [w:] Na Szlaku, nr 11/2024, s. 19-23.

2 M. Gabrowski, *Cysterski kamień graniczny z Polskiej Góry koło Lubawki*, [w:] Na Szlaku, nr 8/2024, s. 9-11.

3 Fragment korespondencji e-mail z dnia 25 marca 2009 roku.

4 Fragment korespondencji e-mail z dnia 7 października 2008 roku.

5 Fragment korespondencji e-mail z dnia 23 lutego 2012 roku.

6 Z. Sarnecki, *Doniesienie terenowe nr 127 – Krzeszów*, [w:] Bractwo Krzyżowców, zeszyt nr 19, kwiecień 1992, s. 12.

7 E. Kunick (red.), *Heimatbuch des Kreises Landeshut*, Armin Werners's Buchdruckerei, Landeshut 1929, s. 598.